

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 743-759, December 2012

MODERN DÖNEMDE YAŞLANMA VE DİN

AGING AND RELIGION IN MODERN TIME

Dr. Abdullah İNCE

MEB, Serdivan İmam Hatip Lisesi

Abstract

The process of modernization has emerged in the West but its effects have spread out all over the world. This process has revealed a new type of society with a new model of individual. In this process the traditional family structure has turned into nuclear family, the changes on perception of place has emerged, the view of individual who inclined to independence from traditional values has reverberated to its place perception. Aging period has shaded off a problem with modernization process. In this process elderly people who have been sustained their life into their social environment in traditional societies have gained new opportunities in one hand, with lose of sense they have been pushed out of social life, they have turned into unwelcome persons, have been lonely and have faced to lose their role on transforming culture by reason of they remain out of family environment in other hand. Nursing homes and rest homes are the indications of this situation. With their principles of building mentality, producing value and encouraging to socializing, religions has been an important area for people to get advice. Religion is an institution that provides psychological support who are in the last period of their life, continues socialization with the religious practices and completely fulfills its individual and social role with its other principles. In this context religion is effective on the cope period of elders, on reducing their feelings of loneliness, on shaping their spare times and on communication between generations. Thus contrary of modern aspect traditional still continues to be an important area to get advice. This suggests us its necessary to question again the values that came into our lives with modern thought.

Keywords: Modernization, Urbanization, Nursing Homes, Aging, Religion

Öz

Modernleşme süreci batıda ortaya çıkmış ancak etkileri tüm dünyaya yayılmıştır. Bu süreç yeni bir birey modeli ile birlikte yeni bir toplum tipini ortaya çıkarmıştır. Bu süreçle birlikte geleneksel aile yapısı çekirdek aile tipine dönüşmüş, insanın mekân algısında önemli değişimler ortaya çıkmış, geleneksel değerlerden bağımsızlaşma eğilimindeki bireyin bakışı mekân algısına da yansımıştır. Yaşlanma dönemi bu süreçle birlikte bir probleme dönüşmüştür. Geleneksel toplumda kendi sosyal ortamı içerisinde varlığını sürdüren yaşlılar bu dönemde bir taraftan yeni imkânlarla kavuşurken, diğer taraftan mananın yitimiyle toplumsal hayatın dışına itilmiş, istenmeyen bireylere dönüşmüş, yalnızlaşmış, aile ortamı dışına çıkarak kültür aktarıcısı rolünü yitirmekle baş başa kalmıştır. Huzurevi bakımevi gibi kurumlar bunun tipik bir göstergesi olmuştur. Zihniyet oluşturucu, değer üretici, sosyalleşmeyi teşvik edici ilkeleriyle dinler yaşlanma döneminde hala fertler için önemli bir müracaat alanı olmaya devam etmektedirler. Din, hayatının sonbaharını yaşayan fertlere psikolojik destek sunan, ibadetler aracılığıyla sosyalleşmeyi devam ettiren ve sahip olduğu diğer ilkelerle bireysel ve toplumsal rolünü eksiksiz yapmaya devam eden bir sosyolojik kurumdur. Bu bağlamda din, başa çıkmada yalnızlık duygularını azaltmada, boş zaman uğraşlarını şekillendirmede, kuşaklar arası iletişimde etkili olmaya devam etmektedir. Böylelikle modern bakışın aksine geleneksel hala önemli bir müracaat alanı olmaya da devam etmektedir. Bu da bize modern düşünceyle hayatımıza giren değerlerin yeniden sorgulanması gerektiğini telkin eder.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Şehirleşme, Huzurevi, Yaşlanma, Din

Giriş

Bu çalışma yaşlanma dönemini, sosyolojik çerçevede modern dönemle birlikte değişen değerler ve bu değişimin yaşlıların hayatına yansımaları açısından ele almaktadır. Ayrıca bu süreçte değişen kültürel yapıyla birlikte yaşlıların karşılaştığı güçlüklerle karşı dinin katkısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda öncelikle yaşlanma ve modernizm kavramsal düzeyde ortaya konacak, arkasından modern dönemde, yaşlıların bakımı vb. konularda yaşlılarla ilgili ortaya çıkan yeni durumlar ele alınacak, son olarak yaşlanma döneminde din, yaşlıların sosyal kültürel ve psikolojik hayatına katkısı bağlamında ele alınacaktır.

Sosyolojik Açıdan Yaşlanma

Sosyolojik açıdan yaşlılık; toplumun kişiden geçmiş yıllardaki rollerini terk etmesini beklediği, artık bazı şeyleri yakıştıramadığı, bir anlamda rolsüzlük rolünü verdiği dönemdir (Lehr; 1994, 244). Emeklilikle birlikte iş yaşamından ayrılmak, bu dönemde günlük yaşamın ritmini değiştiren önemli bir unsurdur. Bu durum yaşlılarda yeniden sosyalleşme ve içine girdiği ortama tekrar uyum sağlama ödevini birlikte getirir. Diğer taraftan bazen yetişkinliğe ulaşmış evlatların evden ayrılışıyla, bazen de eşin vefatı şeklinde ortaya çıkan kayıp ve ayrılık hisleri bu dönemde yoğun olarak yaşanır. Bu yıllara kadar etrafına yardım etme rolündeki fert artık yardım alan durumuna geçmeye başlar. Emeklilikle birlikte gelirdeki azalma, bozulmaya başlayan sağlık, rollerin yitimi ve diğer sebeplerle sınırlanan özgürlük, bu dönem insanının karşılaşılabileceği önemli sorunlardır (Lehr; 1994, 245,259; Onur; 2000, 351,352).

Yaşlılıkla ilgili çalışmalarda yaşlılık sınırı 60 ya da 65 olarak ele alınır. Yaşlanma dönemi bir süreci ifade ettiğinden, ileri yetişkinlik dönemi ve yaşlılık dönemi bir arada düşünülerek, yaşlanma ile ilgili çalışmalarda alt sınır 50-55 yaş olarak ele alınabilir. Bu yaşlardan itibaren toplumun bireylerden beklediği roller değişmekte, çocuk yetiştirmek, onları hayata hazırlamak gibi görevler artık son bulmakta, bunun yerini, yaşlılık dönemine ait beklenti, hazırlık ve uyum problemi almaktadır.

Orta yetişkinlik döneminde bireylerin hayatında üretkenlik, yaratıcılık, neslini devam ettirme, nesne ve fikir üretimi gibi hususlar öne çıkar. Kişi kendini toplumsal anlamda sorumlu hissederek, topluma faydalı olmak ve vazifesini yapmak ister. Bu dönemdeki gelişimsel ödevleri tamamlamak ve döneminin karakteristik özelliklerini kazanmak kişinin ileri yetişkinlik- yaşlılık dönemindeki hayatı için belirleyici rol oynar. Örneğin çevresine, çocuklarına faydasız ve kayıtsız kişiler giderek yalnızlaşır. Üretkenlikten ve topluma faydalı olmaktan uzak duran kişiler yalnızlaşma ve aşırı bireyselleşmeyle yüz yüze gelir (Selçuk; 1999, 57,58).

Orta yetişkinlik dönemi için sınır kabul edilebilecek 40 yaş, genellikle dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu dönemle birlikte, artık fiziki ve psikolojik yapıda değişiklikler, organlarda fonksiyon azalması, zihinsel güçlerde azalma görülebilir. Genellikle kişilerin topluma üst düzeyde katkıda buldukları dönem, bu yaşlara denk gelir. Gelişen kişilik yapısıyla birlikte kişi bu dönemde ilk yetişkinlik dönemine ait lüzumsuz şeylerden, düşmanlık duygularından uzak kalabilir. Şairin dediği gibi “Yaş otuz beş yolun yarısı eder” (Bak. Tarancı, 2011) diye düşünölmeye başlanılan bu dönemde, yavaş yavaş eskiye özlem başlar. Artık zamana bakış değişmiştir. 40 yaşına varıncaya kadar, yaşanan yıllarla hesaplanan hayat, artık geriye kalan yıllarla ölçölmeye başlanır. Bu yaş grubu genellikle yaşlılarla gençler arasında köprü olan, arada doğabilecek iletişimsizliği giderme görevi yüklenmiş bir nesildir. Çocukların evden ayrılmalarının başlamasıyla bir yandan mutsuzluk, diğer yandan

sorumluluğun kalkmasıyla buruk bir özgürlük hissi görülebilir. Yaşlanan anne babaya bakma görevi de bu dönemde ortaya çıkabilecek bir zorunluluk olabilir. Sonuç olarak orta yaş dönemi de diyebileceğimiz bu dönem, bize hem hayatı daha iyi anlama, hem de o güne kadar değer verdiğimiz önceliklerimizi gözden geçirme şansı verir (Armaner, 1980, 131; Köylü; 2004, 63-73).

Sosyolojik Açıdan Modernlik ve Modernleşme

Geleneksel toplum işbölümünün gelişmediği, kendine yetmenin hâkim olduğu ve sosyal değişimin hızlı olmadığı durağan bir toplum olarak kabul edilir. Bu toplumsal yapıda ben duygusu yerine biz duygusu hâkimdir. Dolayısıyla toplumsal statüler de modern toplumdan farklı algılanır. Bu toplumda yaşlılık bir statü belirleyicisidir. Yaşlılar bu toplumda saygı duyulan, danışılan bilge kişiliklerdir. Ancak bunun her kültür için aynı şekilde algılandığını söylemek de mümkün görünmemektir. Sözelimi modern kültürle birlikte yaşlıların düştüğü bir takım olumsuzlukların eski kültürlerde de izine rastlanabilir (Bak. Akın, 2006, 58-68). Eski Türklerde yaşlılar kendisine danışılan, saygı duyulan bir konumdaydı. İslamiyet sonrası Türk toplumunda da aynı bakış kuvvetlenerek devam etmiştir (Göka, 2006).

Modernlik genel olarak bir uygarlığın kendi gelişim çizgisi içinde en son dönemde geliştirdiği, özel olarak da Batı uygarlığının Rönesans ve aydınlanma dönüşümünden sonra kazandığı kültürel değer ve sosyal ilişkilerin özümsemesi ile ortaya çıkan yaşam tarzıdır (Demir ve Acar, 1998: 200). Modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamaktır. Modern bakış açısı düne ait olanı tanımlarken modernin karşıtı olarak “geleneksel” kavramına müracaat eder. Geleneksel kategorisi de din, eski toplum, ekonomi, yönetim organizasyonu gibi hususları içerir. Modern olmanın göstergeleri toplumsal, dinsel, ekonomik, siyasi otoritelerden bağımsızlık ve otoritenin yerine ferdin geçmesidir. Kavramın gündelik yaşamla ilgisi kurulduğunda moda uygun, her an değişen bir anlamı içerdiği de görülmektedir (Jeanniere, 1993: 15-16). Ancak bu ironik bir şekilde modernizm anlayışının en güvenilecek yanının güvensizliği, dolayısıyla onun kendi geçmişine bile saygısının olamayacağı sonucunu doğurur (Harvey, 1999: 24).

Modernleşme bir tarife göre, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. alanlarda başta ABD olmak üzere sanayileşmiş Batı toplumlarının sahip olduğu yapı, kurum, değer ve sistemlere sahip olmak için yapılan düzenlemelerdir (Demir ve Acar, 1998: 57). Muhtevası ve tanımı amaca göre değişebilen modernleşme, az gelişmişler açısından bir sosyal gelişme olarak tanımlanırken, gelişmiş ülkeler için birikimlerin aktarılması, yol göstericilik, şekillendirme, bir başka toplum adına karar verebilme yetkisini kendinde görme anlamlarına gelebilir. Buna göre modernleşme yönü belirlenmiş, biraz değer yüklenmiş bir sosyal değişimdir (Atalay, 2001: 221).

Kongar’a göre modern toplum bugünkü toplum demektir. O halde modernleşme, eski toplum tipinden, bu günün toplum tipine doğru bir değişimdir. Bu günün toplumunu dünden ayıran nesnel ölçü ise teknolojidir. O halde, teknolojinin toplumdaki görüntüsü olan endüstri, modernleşmenin ölçüsüdür. Endüstriyel açıdan ileri toplum, modern toplumdur (Kongar, 2000: 228).

Modern düşünce aydınlanmanın anlam dünyasından, pozitivizmin ilerlemeci tarih anlayışından, sosyolojik teorinin modernlik algısından, yapısal işlevselci yaklaşımın toplumsal değerlendirmesinden ve yayılmacı toplum algısından beslenir (Altun, 2002: 182). Modernliğin başlangıcı ve onun başlangıcına etki eden sebeplerin olduğu dönemle, modernlik düşüncesinin farkına varıldığı, modern olma bilincinin hissedildiği dönemi ayırmak gerekir.

Modernlik anlayışı, batı bakış açısının damgasını taşımakta, teknolojik, siyasal ve ekonomik açıdan modernliğe ait özellikler batı ülkelerini niteleyecek şekilde kullanılmaktadır.

(Çetin, 2003: 97). Belki bu bakışın eseri olarak, modernliğin düşünsel arka planı ortaya konulurken, vurgu yapılan alanlar batı düşüncesini besleyen unsurlar olmaktadır. Bu bağlamda aydınlanma, bireyi otoritelerden bağımsız kılarak otoriteye dönüştürmekte, akli sınırlayan din, gelenek vs. aydınlanmaya göre ötekini ifade etmektedir. Modern bilim de, bu çerçevede ciddi bir referans konumuna yükselerek, akılla ittifak edip ilerlemenin motoru olmaktadır. İlerleme anlayışına bu derece bel bağlayan modernite düşüncesi yine aydınlanmanın da etkisi ile modern olmayı kaçınılmaz bir süreç olarak görür. Modernleşme geri dönülmesi imkânsız bir süreçtir. Bu da modernleşmeyi bir ideolojiye dönüştürür. Bu yönüyle modernite, toplumsal açıdan yanlış bir değişme sürecine yol açarak, sosyal krizlerle dolu bir sürece işaret eder (Çetin, 2003: 97). Geleneksel tarihin sayfalarında hareketsiz konumda bırakan modern, artık her şeyin belirleyicisi olma hakkını kendinde görür. Moderniteyle yücelen- esasında maddi sahada söz sahibi olması gereken- modern bilim, manevi- metafizik sahaya da el atarak o alanda da söz sahibi olma iddiasında bulunur (Arslan, 1997: 62).

Modernitenin ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal olmak üzere dört temel boyutu üzerinde durulmaktadır. Ekonomik yönü, kapitalist ilişkiler içinde sanayileşmiş toplum, bu toplumda ürünün metalaşması, ücretli hale gelmiş emek, liberalist mülkiyet anlayışı ile karakterize olmaktadır. Teknolojik ilerleme, büyüyen işbölümü, yönetim tekniklerinin kullanımı da bu sınıfa dâhildir. Siyasal olarak, kendi yaptıkları üzerine düşünen toplumun, yeni örgütlenme biçimi ile kendini göstermesidir. Bu da ulus-devlet olma ve demokratikleşme süreçlerine dayanma ile kendini gösterir. Yönetimin meşruiyeti demokratik süreçlerle temellendirilir. Artık iktidarın kaynağı Tanrı değil halktır. Kültürel yönü, sekülerleşmiş ulusalcı anlayış betimlemektedir (Tekeli, 2004: 20). Laikleşen düşünceye göre artık din toplumu düzenleyen bir temel olamaz, evrenin kuruluşuna dair kafasına göre konuşamaz. Toplumsal yaşamın temeli rasyonel olmalıdır (Jeanniere, 1993: 20).

Moderniteyle birlikte bireyler, toplumsal açıdan katılan, geleneksel bağlarından kurtulmuş, yer değiştirebilen kendi aklıyla kendini yönlendiren, kendini yenileyebilen-değişime açık bireylere dönüşmüştür (Tekeli, 2004: 20). Modern bireylerce oluşturulmuş modern toplumlar, okuryazarlık oranı, kentleşme, geleneksel otoritelerin zayıflaması, kitle iletişim araçlarını kullanma gibi özellikleriyle öne çıkarlar (Kongar, 2000: 230). Modernlikle birlikte artan haberleşme sonucu, kültür hem katılışır hem de yumuşar. Eskiden farklı fonksiyonları olan servet artık bir amaca dönüşür (Mardin, 2004: 27-28).

Modernite; toplumsal açıdan modern toplumdaki bütün olumlu özelliklerin aksini geleneksel toplumda görür. Modernizm olması gerekeni tayin ederken bu günü esas alır. Geleneği de buna göre tanımlar. Gelenek eleştirilirken, yine modernin dikte ettiği şartlar dikkate alınır (Görgün, 1996: 160-162). Modernlik tariflerinde ve modernleşme kuramlarında esas kabul edilen tanım ve yaklaşımlarda, modern ile geleneksel katı bir biçimde birbirinden ayrılır. İki zıt kutup olarak algılanır (Altun, 2002: 108). Modernin, gelenekseli kendini anlaşılır kılmak için ürettiği bile ifade edilebilir. Bu görüşlerin aksine örneğin Nasr, geleneği özünde din onun da özünde vahiy bulunan, dalları ve budakları asırlar boyunca gelişmiş bir ağaca benzetir. Vahye dayanan bu gelenek, çeşitli zamanlar ve mekânlarda değişik şekillerde görünüp uygulanabilir (Nasr, tarihsiz: 15-16). Bu ekole göre geleneğin modernizmden farklarından bazıları şunlardır; modernitenin epistemolojisi rasyonalizm ve bilime dayanırken, geleneksel ekol vahyi bilgi kuramına inanır. Modern düşünce varlığın oluşumunu evrime, geleneksel ekol yaratılışa dayandırır. Modernite insanlığın amacını ilerleme olarak, geleneksel iki cihan saadeti olarak belirler (Aslan, 1997: 61).

Modernite aslında ilahi olanın yerine insani olanı koymakla geleneksel dünyada beşeri kategorilerden biri olan, insanı eşrefi mahlûkat seviyesine yükselterek onu hayvandan ayıran bir düşünme aracı olan akli, daha önceki tüm dayanaklarından (vahiy, kutsallık, otorite ve geleneklerin bağlayıcılığı vs.) yoksun bırakır (Armağan, 1998: 48).

Bir bakış açısına göre modernleşmenin hâkim özelliği, tarıma dayalı toplum tipinden, sanayiye dayalı toplumsal yapıya geçiştir. Bu toplumda tek tip ilişki biçimi yerine farklılaşmaya ve uzmanlaşmaya dayalı ilişki biçimi hâkimdir. Hukuksal açıdan ise eşitlikçi ve özgürlükçü hukuki yapı hâkimdir (Çetin, 2003: 99). Gelenekçi anlayışın hâkim olduğu cemaatte toplumsal ve coğrafi hareketlilik sınırlıdır. Modern toplumda ise, kişi sınıf ve mekân olgularını sonradan kazanmaktadır. Böylelikle bu toplumda, her şeyi belirleyen gelenek değil gelecektir. Toplum hareketli ve dinamiktir. Tönnies'e göre modernleşme cemaatten topluma geçiş sürecidir. Bu süreçte gelenek, inanç, cemaat duygusu yerini dinamizm, bilimselleşme ve ticarileşmeye bırakacak, duygusal ve kendiliğinden ilişki yerine, yapaylık ve akılcılık geçecektir (Der Loo ve Reijen, 2003: 18).

Avrupa merkezli modernleşme kuramlarına, önceleri tek yönlü, sonraları çok yönlü evrimcilik damgasını vurmuştur (Canatan, 1995a: 24). Evrimci toplum görüşüne göre, toplum bir organizma gibi büyür, olgunlaşır. Sürekli bir değişimle belirsizlikten belirliye, basitlikten mükemmelliğe doğru ilerleyen toplumsal değişim sürecine, en fazla endüstri devrimi etki etmiştir (Kongar, 2000: 88-93). İlerleyen evrim süreci gereği, toplum doğrusal şekilde ilerlemektedir. Buna göre, sosyal değişim tek yönlüdür, nihai ilerleyiş iyidir, sosyal değişim devrimci değil evrimcidir (Davutoğlu, 2001: 383, Özel, 2001: 310). İlerlemeci tarih anlayışı, bu güne mutlak anlamda bir değer atfederek, modern batı toplumlarını evrimin son aşaması olarak görür. İlerlediğinin ve üstünlüğünün ispatı olarak biyolojik evrimi de gündeme getirir. Batı ileri olarak kabul edilir, gerilik ise doğu toplumlarınca temsil edilir. Sosyal anlamdaki bu ileri geri tasnifi, evrimci kuram açısından bir sebebe bağlanarak, doğunun manevi geriliği de bu çerçevede dile getirilir (Şeriati, 1985: 36; Altun, 2002: 55).

Modernleşmeyle birlikte bireycileşme sürecinde gündeme gelen aşırı akılcılık, kişiyi geleneğin bağlarından kurtararak özgürleştirmek adına, kişinin özgürlüğünü tehlikeye atmıştır. Merkeze kendini koyan fert kendi dışındaki her şeye kendisi için ne işe yarayabileceği açısından bakmaya başlamış, tanrıyı bile böyle görmeye başlamıştır (Dalmayer, 2001: 58). Sonuçta aşırı bireycileşme ve toplumsal farklılaşma sonucu toplumsal yapıdan kurtulan birey, aşırı özerkleşerek çevresindeki toplumsal yapı ile hakiki bağ kuramaz hale gelmiştir. Ancak yazgısının efendisi olduğunu düşünen fert, gerçek karşısında hala acizdir. Çünkü akılcılaşıma ve farklılaşma ile gerçeklik parçalanmış, insan kuşatıcı kavrayıştan yoksun kalmıştır. Parça üzerine aşırı yoğunlaşma, bütünü gözden kaçırılması sonucunu getirmiştir. Modernleşme sürecinde artan iletişimle her şeyden haberdar olan insanlar, kişinin özel hayatına müdahale vb. insani sorunlarla karşılaşmıştır. (Der Loo ve Reijen, 2003: 19, 40- 48).

Duralı, İngiliz- Yahudi medeniyeti olarak adlandırdığı çağdaş medeniyetin insanlığa cazip gelmesinin sebebini, onun beşerin hayvani yönüne hitap etmesinde bulmaktadır. Ona göre, karşı çıkanların bile kendisinden bigane kalamadıkları çağdaş medeniyetle “doğa bakırlığından, dünya şiriyyetinden, insan ise insanlığından” olmuştur (Duralı, 2000: 170-175).

Toplumsal gelişim sürecini kendi kültürel bağlamı içinde almayı daha doğru bulan Şeriati'ye göre, modernleşme olumsuz bir süreç, medenileşme olumlu bir süreçtir. Batı doğuyu medenileştirmek arzusunda değildir. Aksine bir misyoner edasıyla, modernleştirmek ihtiyacı ve isteğindedir. Amacı da –aydını da araç olarak kullanarak- ürettiği malları tüketecek bir toplum tipi inşa etmektir. Modernleşmekte olan toplumların fertleri, kendi kültürlerine yabancılaşma sonucu, kendisini başkası gibi hissetmekte ve başkasının hastalıklarını kendi hastalıkları gibi algılamaktadır (Şeriati, 1985: 16-36).

Modernleşme süreci batı merkezli bir bakış açısını insanlığa telkin ederken bir taraftan da geleneksel toplum yapılarını tahrip etmiş, dini ve kültürel değerleri aşındırmıştır. Toplumda otoritenin yeniden tanımlanması, değerlerdeki değişim fertlerin birbirine bakışını değiştirmiştir. Böylelikle eskiden kendisine danışılan, saygı duyulan, sözlü kültürün taşıyıcısı ve toplumsal hafıza rolündeki yaşlıların toplumsal hayattaki yeri yeniden tanımlanmıştır. Üretimin ve maddi değerlerin önde olduğu toplumsal yapıda üretim nesnesi olmaktan çıkan yaşlılar, modası geçmiş bireylere dönüşmüştür.

Modern Toplumda Yaşlanma ve Yaşlılar

Modern dönemde küreselleşme ile birlikte kozmopolit yaşam tarzlarının yaygınlaşması yerel kültür unsurlarında erozyona sebep olmuştur. Bu süreç de ailede ve buna bağlı değerlerde önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Kadınların çalışma hayatına yoğun bir şekilde girmeleri sonucu, geçmişte olduğundan daha fazla özerklik ve hak talep etmeleri aile yaşamını doğrudan etkilemiştir. Kadın ve erkeğin birbirine karşı konumları, bağımlılıkları farklılaşmış, bu da geleneksel aile yapısında önemli değişimlere sebep olmuştur.

Popüler kültürün yaygınlaşması toplum kesimlerinin benlik algısını da etkilemiş, doğal süreçler problemleri bir algıya dönüşmüştür. Gençlik ve dinçlik hep övülürken, bazen açık, bazen de gizli olarak yaşlılık küçümsenmekte, en azından bu izlenim kuvvetle hissedilmektedir. Gençliğiyle ve dinçliğiyle övünenlerin daha ziyade yaşlılar olması da ayrıca garip bir durumdur (Bak. Göka; 2006). Sanayi devrimiyle birlikte yeniden tanımlanan toplumsal hayatta, gençlik olabildiğince yüceltilirken, yaşlılık itici ve sevimsiz bir özellik kazanmıştır. Yaşlıların duygusal olarak toplumsal hayatın dışına itilmesi olarak görülebilecek bu süreç, aslında kutsal değerlerin, maddi karşılığı olmayan olguların hayatımızdaki değerinin azalmasıyla paraleldir. Buna niteliğin, ruhun, ebedi hayatın anlam kaybı da diyebiliriz (Aktaş; 1992, 242).

Hâlbuki yaşlılık doğal fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik bir süreçtir. Yaşadığımız çağın kültürü bu gerçeğin yeterince derinden hissedilmesini engellediği gibi, bu sürecin geciktirilebileceği hayalini yamaktadır. Bu hayalin peşinden koşan toplumlar oldukça da, bu hayal birçok insanın kazanç kapısı haline gelmektedir. Reklam ve kozmetik sektörü başta olmak üzere, birçok sektörü bu gözle incelemek bize daha ayrıntılı bir bakış açısı sağlayabilir. Aslında bu, toplumlar arasındaki ciddi dengesizlikleri yansıtan bir ayna özelliği de taşır. Geri kalmış ülkelerde çocuklarla gençler açlıktan ve sefaletten kırılırken, bu insanların hakkı olan maddi kaynaklar, başka toplumlarda yaşlılığı geciktirmenin, hatta ölümü engellemenin yollarını araştırmak üzere tahsis edilmiş görünüyor (Aktaş, 1992: 243).

Şehirleşme Sürecinde Yaşlanma

Modernleşmenin toplumsal hayatımıza getirdiği yeniliklerin ve değer değişiminin aynalarından biri de şehirleşmedir. Bu olgu çağımızın yaşlılarla ilgili kabullerini şekillendiren önemli bir unsurdur. 19. yy.da özellikle sanayileşme süreciyle birlikte şehirlerin genişlemesini ifade eden bu kavram, aynı zamanda kültürel olarak şehrin değerlerinin benimsenmesini de ifade ettiği için bir modernlik göstergesi sayılmaktadır. Bireycilik ve gayri şahsilik bu süreçte öne çıkan değerlerdir (Kirman; 2004, 218). Şehirleşme süreci yaşlıların aleyhine bazı durumlar doğurmuştur. Şehirlerde biz duygusu yerini ben duygusuna bırakmıştır. Çok yakın mesafelerde yaşasalar da insanlar birbirine uzaktır. Dayanışma azalmıştır. Şehirde yaşamak daha az insanla ve daha az ilişkiyi beraberinde getirmiştir. Bu ortamda yaşlılar, ihtiyaç sahipleri yeterince bilinmemektedir (Tatar; 1996, 53-55). Sosyal ilişkilerdeki sınırlılık yaşlıların yalnızlaşmasını,

sosyal ortamlardan uzak kalmasını doğurmuş, bazen de trajik boyutlara ulaşan olaylara sebep olmuştur.

Zihniyetin pratik yansımalarından biri şehirlerdeki konut biçiminde görülür. Ailenin yapısı, çocukların eğitimi, kültürel amaçlar, yaşlıların ailedeki yeri ve mahremiyet algısı, bir Müslüman'ın ev planına yansır (Cansever, 2006: 20; Meriç Yazan, 1999: 334). Konut biçimi yaşlıların hayatına anlam katacak bir unsur olabilir. Beşer, yüzyıllardır İslam medeniyetinin özgünlüğünü yitirdiğini, kültür ve sanattaki detayların fark edilemez hale geldiğini belirtmektedir. Zira bu bakışa göre hazırlanacak bir ev planı yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir donanımına sahip olabilir (Beşer, 2008: 183; Bak. Cansever, 2006: 32). Evlerimizde çocuk odasının bulunması artık neredeyse bir zorunluluk olarak algılanmasına karşın ebeveyn odası kültürü gündemimizde değildir. Kentte yaşayan kadınlar çoğunlukla çalışmaktadırlar. Çocukların eğitimi, sadece geleneksel usullerle devam etmemektedir. Eğitim, ekonomik giderler ve mekânsal ihtiyaçlar açısından eskisinden farklıdır. Bu durum yaşlıların özellikle evli çocuklarıyla bir arada yaşamasını güçleştirmektedir. Dolayısıyla konunun bir yönü de konut biçimiyle ilişkilidir. Bu çerçevede yaşlıların yaşamını kolaylaştıracak, ancak kültür aktarımını da kesintiye uğratmayan ve nesiller arası iletişimi koparmayacak alternatif sosyal yapılar üzerinde durulmalıdır (Arpacı, 2005, 114).

Hızla şehirleşen ülkelerden biri olan Türkiye de, kapalı köy toplum yaşamından kent yaşamına katılma sürecinde sorunlar ve model değişiklikleri oluşmakta, bu sorunlar ve model değişiklikleri aile planında da gözlenmektedir (I.Aile Şurası; 1990, 10). Şehirleşme ve göç sonucu ortaya çıkan yeni sosyal yapı, bir ölçüde yaşlıların kendi kaderine terk edilmesi gerçeği ortaya çıkmaktadır. Hem IV. Aile Şurası'nda, hem de V. Aile Şurası'nda kendi kaderine terk edilen yaşlıların, ailede korunmasına ve bakımına yönelik eğitim, bilinçlendirme ve destek faaliyetlerinin yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir (ASAGEM, 2004, 34; ASAGEM, 2008, 32).

Yaşlanma Döneminde Huzurevi Olgusu

Çağımızda çalışma hayatının farklılaşması, kadının çalışma hayatına daha fazla katılması, konutların küçülmesi, toplumsal değişme sonucu aile ve yaşlılar hakkında mevcut değerlerin değişmesi, yaşlı bakımı ile ilgili yeni bir takım durumlar ortaya çıkarmıştır. Geniş aile yapısının dağılması ve farklı mekânlarda yaşamın sürdürülmesi dede ve ninelerin torunlarıyla geçirdiği sürelerin azalması geleneksel kültürün nesilden nesile aktarılmasını azaltmıştır. Bunun Türk sosyal ahlakında gerileme ve erozyona sebep olmaması düşünülemez (Yaşlılar; 2004, 92). Para ve mülk kazanma hırsı üzerine hayatını kuran gençlerin, üretmeyen ve sadece tüketici konumunda olan yaşlılara ne kadar ilgi göstereceği bilinmez.

2011 yılı verilerine göre SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı 9608 kapasiteli 99 huzurevi fiilen yaşlılara hizmet vermektedir. Aynı kuruma bağlı 6 Yaşlı Hizmet Merkezinin 217 erkek 734 kadın olmak üzere toplam 951 üyesi bulunmaktadır. Bunun dışında 32 si dernek ve vakıflara, 7 si azınlıklara ait, 121 de özel huzurevi olmak üzere 160 huzurevinin 8118 kapasitesi vardır. Bunların yanında 6 sı diğer bakanlıklara ait, 21 i de belediyelere ait 27 huzurevinin toplam 4481 kapasitesi vardır (SHÇEK, 2011).

Huzurevinde kalmak isteme nedenlerine bakıldığında bazı yaşlılar mecburi sebeplerle huzurevini tercih ederken, bazıları ailesi olduğu halde huzurevinde kalmak istemektedir. Bireylerin yaşlandıklarında huzur evinde kalmak istemelerinin sebepleri şöyledir; % 55,1 çocuklarına yük olmak istemediği için, % 15, 6 çocuklarını benimle birlikte yaşamak istemeyebilir diye düşündüğü için, % 11,0 huzur evinde imkânlar daha iyi olacağı için, % 6,7 bakacak kimsesi olmayacağını düşündüğü için, % 3,0 gelinim/ damadım benimle birlikte yaşamak istemeyebilir diye düşündüğü için. Ancak bu oran cinsiyet faktörüne göre biraz

değişmektedir (ASAGEM, 2006, 26). Ailesi olduğu halde huzurevinde kalmaya karar veren yaşlılar, çekirdek aile tipine dönüşen Türk toplumunda, yaşlının aile reisi olmaktan çıkması, etrafına yük olmaya başlaması, eşin vefatıyla oluşan yeni koşullar sebebiyle huzurevini tercih etmektedir (Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi, Özet Rapor, 2006: 13).

Ancak huzurevinde kalmasa da yaşlılar, dışsal uzaklıkla içsel yakınlık olarak ifade edilebilecek, çocuklarından mekânsal olarak bağımsız ama duygusal olarak onlara yakın, her an ulaşabilecekleri bir yaşam biçimini tercih etmektedir. Bu konu uzun süredir farklı ülkelerde yapılan çalışmalar tarafından ortaya konmuştur (Lehr; 1994, 286). Ülkemizde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir. Bir çalışmaya göre 60 yaş ve üzeri yaşlıların çocuklarından ayrı yaşamak isteme sebepleri de şöyledir; % 2,6 gelinim/damadım/ torunlarım beni istemiyor, çocuklarım beni istemiyor % 3,5, ben çocuklarımla kalmak istemiyorum % 16,8, eşim ve ben kendimize yetebiliyoruz % 25,3, yaşadığım çevreyi değiştirmek istemiyorum, onlar da buraya gelemiyor % 28,7. Aynı çalışmanın verilerine göre evde yaşama nedenlerinden bazıları ise şöyledir; (sırasıyla kır ve kent) başka bir şansım olmadığı için % 9,4, 7,5, yalnız yaşamamı çocuklarım istemediği için % 12,1, 18,6, gelenek ve göreneklerimiz böyle gerektirdiği için % 15,6, 14,4, çocuklarımızla birbirimize destek olmak için % 17,6, 18,1, çocuklarımla birlikte yaşamaktan mutlu olduğum için % 22,3, 23,7 (ASAGEM, 2006; 27).

Türkiye’de huzurevi sayısının ve yaşlılara hizmet sunan kurumların yetersizliği sıklıkla dile getirilmektedir. Huzurevi sayısının yetersiz oluşu ekonomik ve bürokratik yapıyla ilişkili olabilir. Ancak Doğan (Doğan; 2007) konuya Türk toplum yapısı açısından bakarak bu eksikliğin başka yönüne dikkat çekmektedir. Buna göre eski Türk sosyal yapısında huzurevi sayısının az olması yadırganmamalıdır. Çünkü o günün toplum yapısında bu tür kurumlara ihtiyaç duyulmamıştır. Her aile ve yakın akraba çevresi kendi yaşlısına bakmak durumundaydı. İnsanlar yaşlısına sahip çıkmayı bir zorunluluk olarak algılıyordu. Aynı anlayışın bu gün de, özellikle dinle ve tarihi kökleriyle irtibatı zayıflamamış geleneksel kültür kalıplarımızın fazla yıpranmadığı bölgelerde, belli ölçüde devam ettiği söylenebilir.

Huzurevlerinde yaşlının kendisini evinde gibi hissetmesi amaçlanmasına rağmen, buralarda yaşlıların uyması gereken bazı kurallar ve kısıtlamalar mevcuttur. Diğer taraftan yaşlı sayısının çokluğu, kurumun sosyal yapısı, ekonomik yapısı ve fiziksel koşulları sebebiyle bu amaca ulaşmak kolay değildir (Arpacı; 2005, 117).

Mevcut imkânlarıyla gelen talepleri yeterince karşılayamayan huzurevlerinin, yükünü azaltmak ve yaşlıların buldukları ortamdan kopmadan hayatını devam ettirmesini sağlamak için çeşitli alternatifler üzerinde durulmaktadır. “Evde bakım sistemi” bu bağlamda dile getirilen alternatiflerden biridir. Gerekli maddi yardımlar ve evde destek sistemi uygulanabildiğinde huzurevlerinin yaşlı yoğunluğunun yarıya yakın azaltılabileceği belirtilmektedir (Yaşlılara Uygulanan Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi/ Özet Rapor, 2006: 16). Evde bakım hizmeti, canlı birer arşiv, yürüyen birer tarih olan yaşlıların, çocukların sosyalleşmesinde ve kültürün aktarılmasındaki önemi açısından iyi bir alternatif olabilir.

Dinlerde Yaşlanma Dönemi ve Yaşlılar

Din zihniyet oluşturu niteliğiyle insanın anlam dünyasını şekillendiren ve yönlendiren, toplumsal hayatta etkisini hissettiren bir kurumdur. Özellikle ilahi dinler hem ferdi düzeyde hem de toplumsal düzeyde bir takım düzenlemeler içerir. Toplumsal değer ve normların oluşumuna katkıda bulunur, ahlaki ilkelerin tespitinde kendini hissettirir. Kutsal

metinleri ve gelenekleri bağlamında dinler, insanı ontolojik varlığı açısından, metafizik ve maddi âlemle ilişkisi bakımından ele alır. Dinlerin insan anlayışı ve temel öğretileri yaşlılığa yönelik bakış açılarını da şekillendirir (Gündüz; 2007, 70).

Kur'an'ı Kerim ve Kitab'ı Mukaddes'te insanın kaç yaşında yaşlı sayılacağı ile ilgili çeşitli bilgilere rastlanmaktadır. Tanah'ta 80 yaşına gelen "Berzillah çok yaşlıydı, seksen yaşındaydı" denmektedir Talmud'da, 70 ve 71 yaş, yine Talmud'da 61 ve 70 yaş yaşlılık çağı (Bak. II. Samuel 19; 32; Levililer 19: 32; Eyüp 15: 10; Mezmurlar 71: 18) olarak geçmektedir.

Dini metinlerde yaşlılık hem acizlik ve biçareliği, hem de saygınlık ve olgunluğu çağrıştırır. Ancak genellikle dini metinler, yaşlılığı insanın dünya yaşamının son dönemleri, dünyanın gelip geçiciliği, ilahi hesabın ve yargılamanın yakınlığı gibi temalarla ele alır. İnsandaki güç ve kuvvetin geçiciliğine dikkat çekilir. Yaşlılar bilgelikleriyle ve toplumsal sorumluluklarıyla öne çıkarılır, eğitici ve uyarıcı rolleri vurgulanır. Yaşlıların saygıya layık oldukları ve onlara saygı göstermenin gerekliliği dini bir gereklilik olarak vurgulanır. Babasının yaşına uymayarak saraydan dışarı çıkan Buda'nın, saraydan çıktıktan sonra etkilendiği dört şeyden biri "yaşlı" dır. Konfüçyüs hayatında ulaştığı aşamaları anlatırken; "70 yaşında doğru olan şeylere zarar vermeden kalbimin bütün isteklerini yerine getirdim" demiştir. Konfüçyüsçülükte büyüklere ve ana-babaya saygı önemli bir yer tutar. Bir genç ana-babasına sadık olmalı diğer büyüklerine saygı göstermelidir. Konfüçyüs şöyle der; "Yaşlı olanlara rahatlığı sağlamak, arkadaşlara samimiyetle, gençlere de nezaketle davranmak isterdim" (Tümer ve Küçük, 1997: 161, 60, 64-67). Kur'an'ı Kerim'de konu şu ayette ifade edildiği gibi oldukça hassas bir şekilde ele alınmaktadır; "Rabbin, kendisinden başkasına asla kulluk etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara «öf!» bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle" (Kur'an'ı Kerim; İsrâ, 17/23). Bu ve benzeri metinlerden anlaşıldığına göre dinlerde yaşlılar genellikle saygı ifadeleri ağırlıklı olarak ele alınmış, yaşlılara saygı göstermek dini ve insani bir gereklilik olarak görülmüştür.

Yaşlanma Döneminde Din

Yetişkinlik psikolojik açıdan, kendi hayatı için kendini sorumlu kabul etmeyi; sosyal açıdan, toplumun kendi kültürünün yetişkinlik rollerini icra etmeyi uygun bulunduğu zamanı ifade eder. Bir meslek sahibi olmak, anne-baba olmak, oy verme ve askere gitmiş olmak, bunun toplumsal göstergeleri sayılır. Dinler yetişkinliği daha çok olgunluk, hukuki ve dini anlamda sorumluluk sahibi olmak, buna bağlı olarak Allah'la ve diğer insanlarla ilişkileri açısından ele alır (Köylü, 2004: 49-51).

Yetişkinlik döneminde önceki döneme ait dinî inançlar önemli ölçüde devam etse de, bireyler kendi anne babalarının dinî yaşayışlarından farklı bir anlayış geliştirebilir. Bu farklı anlayış, genç yetişkinlerin anne babalarının dinî inanç ve tutumlarını eleştirmelerine ve onların dinî yaşayışlardan uzaklaşmalarına neden olabilir. Yine bu dönemde kişinin kendi dini anlayışını şekillendirmesi sonucu yeni bir dini gruba dâhil olma hadisesi gerçekleşebilir (Kılavuz; 2005, 100; Köylü; 2004, 152). İlk yetişkinlikte din, ya dinsel kuşkuvarın çözümlenmesi sebebiyle ya da dinin tamamen reddedilmesi sebebiyle birinci derecede ilgi alanı olmaktan çıkabilir. Bu dönemde ibadetlerde düşüş görülebilir (Armaner, 1980, 129; Özbaydar; 1970, 17).

Artık hayatının sonbaharını yaşayan yaşlı, din sayesinde ölümü ve varoluşu daha iyi anlayabilir, yaşlılıkta geçmişiyle ilgili muhasebe yapar, geçmişinde yaptığını düşündüğü hataları onarma gayreti içinde olur. Bu yönüyle yaklaşıldığında, geçmişinde dinle ilgili belirli bir alt yapısı olan kişiler, bu dönemde dine dönme ve bağışlatıcı davranışlar içine girme eğilimi gösterebilir. Yaşlının sahip olduğu dindarlık, içinde bulunduğu dönemde zirveye ulaşır.

Bu dindarlık, örneğin bir ergenin sahip olduğu dindarlıkta olduğu gibi, heyecanlı, telaşlı, şüpheli bir dindarlık değil, daha ağırbaşlı, teslimiyetçi, kaderci ve tevekküle dayalı bir özellik taşıyor (Hökelekli; 1998, 287).

Yaşlılıkta kesin bir şekilde dine yönelme konusu, genel kabul görmemektedir. Öyle anlaşılıyor ki, bu konuda geçmişte edinilmiş bilgi, tecrübe ve alışkanlıklar önemli olmaktadır. Yaşlılıkta, kendiliğinden yaşa bağlı bir dindarlığın ortaya çıkması yerine, hayatın zevklerinin büyük ölçüde sona erdiği bu dönemde, yaşlıların ölüm gerçeğinin varlığını hissederek dini değerlere kolaylıkla bağlanabilme potansiyeline sahip olduğunu kabul etmek daha açıklayıcı görünmektedir (Hökelekli; 1998, 288).

Yaşlanma döneminde din, yaşlılarda ortaya çıkabilecek çeşitli uyum problemlerini çözmeye katkı sağlayabilir. Artık hayatın geride kalan yıllarla ölçüldüğü bu dönemde, eski ilgi ve tatmin konuları yer değiştirebilir (Özbaydar; 1970, 40). Kaybolan ilgi ve tatmin yerini dini konulara bırakır ve dini daha derinden yaşama isteği doğabilir. Buna bağlı olarak sıradan bir dini hayat yaşamak yerine, tasavvufi- mistik hayat isteği doğabilir. Böylelikle birçok kişi bu dönemde sıradan bir dini hayat yerine, daha içten bir dini hayata yönelir. Esasen dindar olan şahıs, daha sürekli ve kuvvetli bir dindarlığa dahil olur (Hökelekli; 1998, 284-286). İlgili çalışmalar incelendiğinde orta ve ileri yetişkinlikte dindarlığın arttığı görülmektedir (Bak. Köktaş; 1993; Mehmedoğlu; 2004). Ancak bu dönemde dini reddetme eğilimi de görülebilir. Yıllardan beri devam eden gelen dini hayat kişide bir tatminsizlik doğurabilir. Yaşadığı hayatla dini anlayışı arasındaki tutarsızlık, buna ilave olarak yaklaşmakta olan sonunu görmeye bağlı oluşabilecek korku kişide bir tepki doğurabilir. Bu da kişide dini reddetme eğimini besleyebilir (Peker; 2000, 175).

Sosyalleşme sürecinde yaşlılar sahip oldukları davranış kalıplarını hemen bırakmak istemez. Çünkü onlar eskiden alışık oldukları iç ve dış yapıları devam ettirmeye çalışırlar (Lehr; 1994, 67). Bu durum toplumsal ilişkilerde uyumsuzluk problemini doğurabilir. Toplumsal hayatın düzgün işlemesi için kararlı kişilik türlerine ihtiyaç vardır. Bunun sağlanabilmesi için uzun vadeli amaçlar, başkalarının ihtiyaçlarına da yeterli düzeyde karşılık veren kişilik yapıları gerekir. (Argyle ve Hallahmi, 2004, 269-270). Dinler toplumlara uzun vadeli amaçlar sunarak, toplum kesimlerinde, bu arada yaşlılarda, kararlı kişilik yapılarının oluşmasına etki ederek doğabilecek uyumsuzluk problemlerine bir çözüm sunabilir. Konuyla ilgili çalışmalar, ağırlıklı olarak toplumun değer yargılarına uyum sağlamayla dini hayat arasında paralel bir ilişkiyi öne çıkarırlar (Yapıcı, 2007, 62).

Wink ve Dillon'un çalışmasına göre, 50 yaş ve üzerinde olan kişiler dinin hayatlarına anlam kattığını, dindarlıkla alkol alımı arasında negatif bir ilişkinin olduğunu, kendini iyi hissetme ile dindarlık arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu belirtmişlerdir. Din onların karşılaştıkları yeni durumlara uyum sağlamasında pozitif etkiye sahiptir (Wink ve Dillon, 2001, 81, 87, 98).

Yaşlanma dönemi ile birlikte ortaya çıkabilecek yalnızlık duygusuna karşı din yaşlıların toplumsal hayata katılmasına katkıda bulunabilecek ve hala toplumda bir yeri olduğunu düşündürecek potansiyele ve ilkelere sahiptir. Cemaatle namaz, akşam bütün ailenin birlikte iftar açması bunun karakteristik bir ifadesidir.

Ölüm korkusu genellikle yaşlılarla ilişkili tartışılmakta ve yaşlılardan ölüm konusunda bilgece sözler beklenmektedir. Lehr, insanın yaşlandıkça ölüm korkusunun artmayacağını ve yaşlanan insanların dindarlaşacağı görüşünün doğru olmadığını ileri sürmektedir. Ancak yine

kendisi yaşlanma sürecinin bireyler arasında farklılık göstereceğini belirtmektedir (Lehr; 1994; 28,37). Dindar yaşlıların ölümden korkmayacağını söyleme imkânına sahip değiliz. Ancak din yaşının ölümü kabullenmesine yardım edebilir. Dindar bir yaşlı ölüm anında yalnız olmadığını, ölümün bir son olmadığını bilerek ölür. Böylelikle ölüm ona daha kolay gelir (Koeing, 1994, 446). Çünkü yaşlılık döneminde dindarlık, kişilerin ölüm korkularını yenmelerine yardımcı olacak stratejiler geliştirmesine yardımcı olur (Dillon, 2003, 183).

Yaşlılarda ölüm korkusu ve dindarlaşma eğilimleri için bir genellemeden kaçınmak gerekmektedir. İstatistikler yaşlıların sadece % 30 unun ölüm korkusu duyduğunu göstermektedir (Onur; 2000, 394, 403). Hökelekli'nin bir çalışmasına göre, ölümü ara sıra da olsa düşündüğünü belirtenlerin oranı %51,8 iken, sık sık düşündüğünü belirtenlerin oranı %31,8 dir (Hökelekli, 1992-I, 61). Her yaşta değişik etkilere bağlı olarak görülebilecek ölüm kaygısının, empirik araştırmaların sonuçlarına göre ergenlik ve ilk yetişkinlik çağında zirveye çıktığı, daha sonra azaldığı, orta yaşlarda tekrar yükseldiği ve ileri yaşlılık dönemine doğru tekrar düştüğü belirtilmiştir. Yaşlılar genel olarak ölümü kabullenir ve kaçınılmaz olarak görürler. Fakat değişen hayatla birlikte günümüzde yaşlanma ile ölüm arasındaki yakın bağ unutulmuş, yaşlandığını kabullenen ancak öleceğini kabul etmeyen insanların sayısı artmıştır. Bunda yaşının toplumdan soyutlanması sonucu yaşadığı yalnızlık hissinin, yaşadığı anlam yokluğu hissinin etkisi olabilir (Hökelekli, 2008, 31, 33).

Yaşlanma ve Dindarlık

Dini duygular hayatın acı ve ızdıraplarını hafifleten bir unsur olabilir. Dini pratikler kişide pozitif duyguların oluşmasında uyarıcı etki yaparak, insanın inancı sayesinde sağlam ve güçlü bir maneviyata sahip olmasını sağlar (Koeing, 1994, 320), insanın rahatlamasına, nesiller arasındaki uyuma ve başa çıkmaya katkıda bulunur (Pargament, 1997, 196, 436). Karşılaştığı sıkıntılarla mücadele edebilme azmini güçlü tutar. Bu çerçevede dinlerin telkin ettiği ölüm düşüncesini canlı tutma duygusu, insandaki hayatın belirsizliğini ortadan kaldırabilir (Wink ve Dillon, 2001, 98). Hatta ölümü hayatın gayesi olarak bile görebilecek olan insan, bir gün öleceği gerçeğini şuurunun bir köşesinde canlı tutarak, zevk ve metanetle yaşamının yollarını araştırır. Onlara göre ölümün öncesi ve sonrası aslında birbirini tamamlayan parçalardır. Böylelikle onlar kendilerini sonu olmayan bir geleceğin yolcusu olarak görebilir (Karaca, 2000, 267-268).

Dinlerin ahiretle ilgili açıklamaları, ölümü zihinlerinde canlı tutan dindar insanlar için bir teselli kaynağı olabileceği gibi, bir kaygı ve sıkıntı kaynağı da olabilir (Hökelekli, 1998, 100). Konuyla ilgili 24 yaş ve üzeri, yüksek öğrenim görmüş kişiler üzerinde yapılmış bir çalışmanın verilerine göre, ölmüş birini veya mezarlığı görmek deneklerde %44,6 oranında, ölüm sonrasını düşünme ve buna bağlı olarak iyilik ve ibadete yönelme duygusunun canlanmasına sebep olmuştur. Aynı denekler %47,3 oranında ölümle ilgili düşünce ve kaygıların kendilerinde dini ilgi ve yöneliş konusunda olumlu etkide bulunduğunu belirtmişlerdir (Hökelekli, 1992-I, 73, 80).

Yaşlanma döneminde, özellikle 60'ından sonra dini ilginin arttığı çeşitli verilerle desteklenerek ileri sürülmektedir. Yaş ilerledikçe ahiret inancında artış olduğu, 90 yaş ve üzeri gruplarda ahirete olan inancın %100 lere ulaştığı dile getirilmektedir. Yine bu yaşlarda bireysel ibadetlerde artışlar olduğu da gözlenmiştir (Argyle ve Hallahmi, 2004, 264-265). Konuyla ilgili verilerdeki farklılıklar, konunun karmaşık bir yapıda olduğunu göstermektedir. Özbaydar tarafından yapılan bir çalışmada, yaşlıların önemli bir kısmının ibadet etmedikleri ve dini meselelerle ilgilenmedikleri tespit edilmiştir (Özbaydar, 1970). Köktaş tarafından İzmir örneğinde yapılan bir çalışmada, dindarlığın en yoğun olduğu grup 51-60 yaş grubudur. Hiç namaz kılmayanların oranı bu yaş grubunda % 10,4 e düşmektedir. Toplam örneklem içerisinde namaz kılmayanların oranının %23,5 olduğu düşünülürse, bu yaş grubundaki

yükseliş daha iyi anlaşılır (Köktaş; 1993, 107,110). Taplamacıoğlu'nun çalışmasında ideal grup olarak gösterilen “dini bütün”ün oranı 50 ve üzeri yaş grubunda %69,5 tir. Hasan Dam tarafından yapılan çalışmada, namaz kılma oranı örneklem grubunun genelinde % 50,7 iken, 60 ve yukarı yaş grubunda bu oran %80'e çıkmaktadır (Dam, 2002: 95). Akyüz tarafından yapılan çalışmada da beş vakit namazını düzenli olarak kılanların oranı 50 yaş ve üzeri grupta %68,6'ya yükselmektedir (Akyüz, 2007: 125).

Dindarlıkla ilgili çalışmalarda dikkate alınması gereken farklı hususlar vardır. Sözelimi aslında dini hayata özlem duyan, ama çalışma şartları gereği buna imkân bulamayan kişiler emekli olduktan sonra dine yönelebilir. Örneğin ülkemizde hacca gidenlerin yaş ortalamasının yüksek olmasında, emekliliği bekleme geleneği önemsenemeyecek bir konudur. Bunun sebebi hem burada izah ettiğimiz husus, hem de emeklilik ikramiyesini bir imkân olarak değerlendirmek olabilir. Bayyigit tarafından yapılan bir çalışmada, hacca gidenlere hangi mali kaynakla gittikleri sorulmuştur. Verilen cevapların %7,93'ü emeklilik ikramiyemle şeklindedir. Daha önceki yıllarda imkân olduğu halde gidemeyenlere, neden daha önce gidemedikleri sorulmuş, verilen cevaplardan %27,73'ü çalışmaktan, işten güçten zaman bulamadım şeklindedir. Hacca geç gitmenin önemli nedenlerinden birisi de, dindarlığın daha çok bazı yükümlülüklerini yerine getirmiş, artık yapacak fazla bir şeyi kalmamış yaşlılara uygun görülmesi şeklindeki toplumsal kabul olabilir (Bayyigit; 1998, 88-113). Ancak çalışmanın 1992 yılında yapıldığını ve aradan geçen 20 yıl içerisinde ülkemizdeki sosyo-kültürel ve ekonomik değişime bağlı olarak profilin değişebilme ihtimalini göz önünde tutmak gerekir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2010 yılı verilerine göre, hacca giden 89.406 kişiden, 35.900 kişisi 51-60 yaş grubunda, 23.177 kişisi de 61+ yaş grubundadır. Ancak bu rakamların hacca gidenlerin profilini yansıtmaya imkânı yoktur. Çünkü hac kotası sebebiyle hacca her isteyen gidememekte, müracaat edenlerden kura sonucu hak kazananlar gidebilmektedir. Umreye gitmek için aynı durum söz konusu değildir. Zira henüz umreye gidiş için kura usulü yoktur. Ancak ilginç bir şekilde umre rakamlarının da, yaş grubu açısından hacca gidenlerle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Buna göre, aynı yıl umreye 175.430 kişi gitmiştir. Yaş gruplarına göre dağılıma bakılınca da, toplam umreye gidenlerin 68.820 sinin 61+ yaş grubunda, 24.042 dinin 56-60 yaş grubunda, 19.545 kişisinin de 51-55 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Buna göre toplam umreye gidenlerin 112.407 si 51+ yaş grubundadır ki, bu rakam toplam umreye gidenlerin yaklaşık 65 i dir (www.diyaret.gov.tr).

Bu verilere göre yaşlılıkta dini hayata karşı isteyerek veya istemeyerek bir temayül söz konusudur. Ancak bütünüyle yaşlıların dindarlaştığı tezi, daha derin ve kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Bu dönemdeki dindarlıkta, kişilerin geçmişte aldıkları dini eğitim, içinde yaşadıkları çevre, sahip oldukları imkânlar, genel eğitim durumları gibi unsurlar etkili olabilir (Bak. İnce, 2012).

Sonuç

Modernleşme süreci bireyi ve toplumu yeniden tanımlamış, bireyin otoriteler karşısındaki konumunu yeniden düzenlemiştir. Modern düşünce en azından bir iddia olarak geleneksel düşüncenin artık miadını doldurduğunu dile getirmektedir. Modern düşüncenin çıkış noktası batı olsa da, etkisi batıyla sınırlı kalmamıştır. Türk toplumu da bu süreçten etkilenmiştir. Buna bağlı olarak toplumsal hayatımızda yaşlının konumu değişmiştir. Modern kültürle birlikte yaşlı müracaat edilen bilge konumundan topluma yük olma noktasına gelmiştir. Kazanmanın en temel amaca dönüşmesi, artık üretici konumunu terk etmiş yaşlıyı daha da zor bir durumda bırakmıştır. İnsan ve toplum için önemli bir kategori olması

bağlamında şehirleşme de, modernleşme bağlamında toplumsal hayatımıza yeni değerleri taşımış bu da, başta konut biçimi olmak üzere birçok toplumsal tercihlere yansımıştır.

Tarihi süreçte dinsiz bir topluma rastlanmamıştır. Bu manada zihniyet oluşturuucu, değer üretici, sosyalleşmeyi teşvik edici ilkeleriyle dinler yaşlanma döneminde hala fertler için önemli bir müracaat alanı olmaya devam etmektedirler. Din, hayatının sonbaharını yaşayan fertlere psikolojik destek sunmakta, ibadetler aracılığıyla sosyalleşmeyi devam ettirmektedir. Din sahip olduğu diğer ilkelerle bireysel ve toplumsal rolünü eksiksiz yapmaya devam eden bir kurumdur. Bu bağlamda yaşlıların zorluklarla baş etme süreçlerinde, yalnızlık duygularını azaltmada, boş zaman uğraşlarını şekillendirmede, kuşaklar arası iletişimde önemli bir müracaat alanı olmaya devam etmektedirler. Böylelikle modern bakışın aksine geleneksel hala önemli bir müracaat alanıdır. Yeni olan durum kutsalın toplumsal ve bireysel hayattan çekilmesi değil, kendini yeniden konumlandırmasıdır. Bu da bize modern düşünceyle hayatımıza giren değerlerin yeniden sorgulanması gerektiğini telkin eder.

Yaşlıların toplumla sağlıklı ilişkiler kurarak iletişimlerini devam etmelerinde, din önemli bir unsurdur. Yaşlıları da içine alacak sağlıklı bir sosyal bütünleşmenin sağlanması, toplumsal hayatı var eden maddi ve manevi kültür unsurlarının iyi tanınması ve bunlardan gerektiği gibi istifade edilmesiyle mümkündür. Dinin kişilerin anlam dünyasındaki yeri iyi tespit edilerek, yaşlılık döneminde yaşlıların toplumla bütünleşmesi, manevi bağlarının devam ettirilmesi için yapacağı katkılar önemsenmelidir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Galip (2006), **Her Yönüyle Yaşlılık**, Palme Yayıncılık, Ankara
- AKTAŞ, Cihan, (1992) **Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği**, Beyan Yayınları, İstanbul
- AKYÜZ, Niyazi (2007), **Gecekonduarda Dini Hayat ve Kentleşme**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara
- ALTUN, Fahrettin (2002), **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, Yöneliş, İst.
- Alver, Köksal, (2007) **Siteril Hayatlar Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler**, Hece Y, Ankara
- ARGYLE, Benjamin Beit ve Hallahmi, Michael, Dini Davranış Teorileri, sah. 247- 280, Çev. Ali Kuşat, Mehmet Korkmaz, İsmail Güllü, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.16, 2004/1
- ARMAĞAN, Mustafa (1998), **Gelenek ve Modernlik Arasında**, İz Yayınları, İst.
- ARMANER, Neda (1980), **Din Psikolojisine Giriş, C.I**, Ayyıldız Matbaası, Ankara,
- ARPACI, Fatma, **Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık**, Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları, Ankara, 2005
- I. Aile Şurası Kararları**, Sosyal Yapı Komisyonu Kararları, 17-20 Aralık 1990, <http://www.athgm.gov.tr/upload/mce/eskisite/files/aile1.pdf>, Alındığı tarih; 14.05.2012
- ASAGEM, (2004), Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **IV. Aile Şurası Komisyon Raporları**, Ankara, 2004

- ASAGEM-TÜİK, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü - Türkiye İstatistik Kurumu, **Aile Yapısı Araştırması**, Ankara, 2006
- ASAGEM, (2008) Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **V. Aile Şurası Aile Destek Hizmetleri Komisyon Kararları**, Ankara, 2008
- ASLAN, Adnan (1997), “Geleneksel Ekolün Modernizm Eleştirisi ve İslam Düşüncesine Yansımaları”, **İslam ve Modernleşme içinde**, İsam, İst., sh. 55- 71
- ATALAY, Beşir (2001), “Türkiye’nin Sosyal Modernleşmesi”, **Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye içinde**, Ensar Neşriyat, İst., s. 219- 250
- BAYYİĞİT, Mehmet (1998), **Sosyo-Kültürel Yönleriyle Türkiye’de Hac Olayı**, Türkiye Diyanet Vakfı Y., Ankara,
- BEŞER, Faruk (2008), **Sosyal İslam**, Nun Yayıncılık, İstanbul
- CANSEVER, Turgut (2006), **İslam’da Şehir ve Mimari**, Timaş Y., İstanbul,
- ÇETİN, Halis (2003), **Modernleşme ve Türkiyede Modernleşme Krizleri**, Siyasal Kitabevi, Ankara
- DALMAYER, Fred R. (2001), “Global Modernleşme: Farklı Modernitelere Doğru mu?”, **Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye içinde**, Ensar Neşr., İst., , sh.33-62
- DAM, Hasan (2002), **Yetişkinlerin Din Eğitimi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), “Modernleşme Sürecinde Entelektüel Dönüşüm ve Zihniyet Parametreleri”, **Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye içinde**, Ensar Neşriyat, İst., s., 361- 392
- DEMİR, Ömer ve Mustafa Acar (1998), **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi Yay., Ankara
- DER LOO, Hans Van, Williem Van Reijen (2003), **Modernleşmenin Paradoksları**, İnsan Yayınları, İstanbul
- DILLON, Michele (2003), Edited By, **Handbook Of The Sociology Of Religion**, Cambridge University Press, Cambridge
- www.diyaret.gov.tr
- DOĞAN, Cihangir (2007), Türkiye’de Yaşlılık ve Huzurevi Olgusu, sah. 33-60, **Yaşlılık Dönemi ve Problemleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul
- DURALI, Ş Teoman, (2000), **Çağdaş Küresel Medeniyet**, Dergah Yayınları, İst.
- GÖKA, Erol, (2006) Erol Göka İle Röportaj, Elif Eda TARTAR, **Mostar Dergisi**, Mayıs
- GÖRGÜN, Tahsin (1996), “Türkiye’de İslam Düşüncesinin Geleceği ve İslami Düşünce Geleneği”, **İslam, Gelenek ve Yenileşme içinde**, İsam, İst., s. 143- 171
- GÜNDÜZ, Şinasi, (2007), İslam ve Diğer Dinlerin Yaşlılığa Bakışı, sah. 69-82, **Yaşlılık Dönemi ve Problemleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul
- HARVEY, David (1999), **Postmodernliğin Durumu**, Çeviren; Sungur Savran, Metis Yayınları, İst.

- HÖKELEKLİ, Hayati (1992), Ölümle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma I, **U.Ü.İ.F.D.**, S. 4, C. 4, Bursa,
- HÖKELEKLİ, Hayati (1998), **Din Psikolojisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,
- HÖKELEKLİ, Hayati, **Ölüm Ölüm Ötesi Psikolojisi ve Din**, DEM Y., İstanbul, 2008
- İNCE, Abdullah (2012), Yaşlanma **Döneminde Dini Hayat (Sakarya İli-Merkez İlçeler Örneği)**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Ün., Sosyal Bil. Enst., Din Sosyolojisi Bölümü, Danışman: Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ, Ankara
- JEANNIERE, Abel (1993), “Modernite Nedir ?”, **Modernite Versus Postmodernite**, Çeviren; Nilgün Tural – Küçük, Derleyen; Mehmet Küçük, Vadi Yayınları, Ankara, s. 15- 26
- KARACA, Faruk (2007), **Dini Gelişim Teorileri**, DEM, İstanbul
- KILAVUZ, M. Akif (2005), Batı Kültüründe Yaşlanma Dönemi Yalnızlık Duygusunu Azaltma ve Arkadaş İlişkilerini Geliştirme Açısından Dinî Etkinliklerin Önemi, **U.Ü.İ.F.D.**, Cilt: 14, Sayı: 2, sah. 25-39, Bursa,
- KİRMAN, Mehmet Ali (2004), **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, Rağbet Yayınları, İstanbul
- Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit** (1997), Kitabı Mukaddes Şirketi, Ohan Matbaacılık, İstanbul
- KOING, Harold G. (1994), **Aging And God Spiritual Pathways To Mental Health In Midlife And Later Years**, The Haworth Pastoral Press, New York
- KONGAR, Emre (2000), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İst.
- KÖYLÜ, Mustafa, **Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi**, DEM, İstanbul, 2004
- KÖKTAŞ, Mehmet Emin (1993), **Türkiye’de Dini Hayat İzmir Örneği**, İşaret Y., İstanbul,
- Kur’an-ı Kerim Meali**, Hazırlayanlar: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Ankara, 2006
- LEHR, Ursula (1994), **Yaşlanmanın Psikolojisi**, Çeviri Editörü; Birol Çotuk, Çev. Neylan Eryar, Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı, İstanbul
- MARSHALL, Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay- Derya Kömürcü, Bilim Sanat, Ankara
- MARDİN, Şerif (2004), **Türk Modernleşmesi** (Makaleler 4), İletişim Yayınları, İst.
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi (2004), **Kişilik ve Din**, DEM, İstanbul
- MERİÇ YAZAN, Ümit (1999), **21. Yüzyılın Eşiğinde Sosyoloji Konuşmaları**, Timaş Y., İstanbul,
- NASR, Seyyid Hüseyin (Tarihsiz), **Modern Dünyada Geleneksel İslam**, Çevirenler; Savaş Şafak Barçın-Hüsamettin Arslan, İnsan Yayınları, İst.
- ONUR, Bekir (2000), **Gelişim Psikolojisi, Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm**, İmge Kitabevi, Ankara
- ÖZBAYDAR, Belma (1970), **Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma**, Baha Matbaası, İstanbul,

- ÖZEL, Mustafa (2001), “Çınardan Akasyaya Türkiye’nin İktisadi Modernleşmesi”, **Modernleşme, İslam Dünyası ve Türkiye** içinde, Ensar Neşriyet, İst., s., 309- 320
- PARGAMENT, Kenneth I. (1997), **The Pshchology Of Religion And Coping Theory, Refearch, Practice**, The Guilford Press, New York,
- PEKER, Hüseyin (2000), **Din Psikolojisi**, Aksiseda Matbaası, Samsun
- SELÇUK, Ziya (1999), **Gelişim Ve Öğrenme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- ŞHÇEK, 2011, <http://www.shcek.gov.tr/yasli.aspx>, Alındığı tarih, 06.05.2012
- ŞERİATİ, Ali (1985), **Medeniyet ve Modernizm**, Çeviren; Ahmet Yükseloğlu; Bir Yayıncılık, İstanbul.
- TARANCI, Cahit Sıtkı (2011), **Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri**, Derleyen; Asım Bezirci, Can Sanat Yayınları, İstanbul
- TATAR, Hüsniye Canbay (1996), **Şehirleşme ve Dini Cemaatleşme** (Malatya Uygulaması), Basılmamış Doktora Tezi, Malatya,
- TEKELİ, İlhan (2004), “Türkiye’de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir Üst Anlatı”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, Cilt 3, Modernleşme ve Batıcılık içinde, İletişim, İst., s. 19-42
- TÜMER, Günay- Küçük, Abdurrahman (1997), **Dinler Tarihi**, Ocak Yayınları, Ankara,
- WEBER, Max, (2008) **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**, Çev. Zeynep Gürata, Ayraç Y., Ankara
- WINK, Paul, Dillon, Michele, (2001) Religious Involvement And Health Outcomes İn Late Adulthood: Findings From A Longitudinal Studdy Of Women And Men, Pages 75-106, **Faith And Health Psychological Perspectives**, Edited By Thomas G. Plante – Allen C. Sherman, The Guilford Press, New York,
- YAPICI, Asım (2007), **Ruh Sağlığı ve Din Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık**, Karahan Kitabevi, Adana,
- Yaşlılar Sosyal Doku Projesi Araştırmaları - 5**, İ.B.B. APK Daire Başkanlığı Araştırma Müdürlüğü, İstanbul, 2004
- Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi/ Özet Rapor** (Nicel ve Nitel Araştırma Bulguları Özeti), (2006), T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal Riski Azaltma Koordinasyon Birimi
- http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=GostergeListe&alt_id=37, Alındığı tarih; 14.05.2012
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10736>, Alındığı tarih; 14.05.2012
- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=39, Alındığı tarih; 14.05.2012.